

Peşə Təmayüllü Siniflərdə Tədrisin Effektivliyini Artıran Metodik Tövsiyələr

Xülasə

Məqalədə peşə təmayüllü siniflərdə tədrisin effektivliyini artırmaq üçün iki əsas metodik yanaşma – tədris proqramının planlaşdırılması və müasir texnologiyaların inteqrasiyası öz əksini tapmışdır. Hər iki yanaşma dərs prosesində şagirdlərin təhsil aldıkları peşə ixtisası üzrə dərin bilik və praktik bacarıqları əldə etmələrini təmin etmək məqsədini güdür. Məqalədə müəllimlərə tədris proqramlarını necə strukturlaşdırmağı və müasir texnologiyalardan necə istifadə etmələri barədə tövsiyələr verilir, həmçinin praktiki nümunələrlə bu yanaşmaların necə həyata keçiriləcəyi izah edilir. İzah olunan yanaşmaların tətbiqi peşə təmayüllü siniflərdə tədrisin keyfiyyətini artırmağa, şagirdlərin peşə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və onların gələcəkdəki peşə həyatında müvəffəqiyyətli olmalarına kömək edəcəkdir. Beləliklə, məqalədə peşəyönlü təhsil sisteminin inkişafında peşə təmayüllü siniflərdə tədrisin effektivliyini artıracaq metodik təkliflər təqdim edilərək müəllimlərə dəstək olmağa hədəflənmişdir.

Abstract

The article discusses two main methodological approaches to increasing the effectiveness of teaching in vocational-oriented classes: curriculum planning and the integration of modern technologies. Both approaches aim to ensure that students acquire in-depth knowledge and practical skills related to their vocational field during the teaching process. The article provides recommendations for teachers on how to structure curricula and use modern technologies, and also explains how to implement these approaches with practical examples. The application of these approaches will enhance the quality of teaching in vocational-oriented classes, develop students' vocational skills, and help them succeed in their future professional careers. Thus, the article is aimed at supporting teachers by offering methodological recommendations to improve the effectiveness of teaching in the vocational education system.

Аннотация

В статье рассматриваются два основных методических подхода к повышению эффективности обучения в профессионально ориентированных классах: планирование учебной программы и интеграция современных технологий. Оба подхода направлены на обеспечение глубоких знаний и практических навыков учащихся в их профессиональной области. Статья предоставляет рекомендации для учителей по структурированию учебных программ и использованию современных технологий, а также объясняет, как реализовать эти подходы на практических примерах. Применение описанных подходов поможет улучшить качество обучения в профессионально ориентированных классах, развить профессиональные навыки учащихся и способствовать их успеху в будущей профессиональной жизни. Таким образом, статья направлена на поддержку учителей, предлагая методические рекомендации для повышения эффективности обучения в системе профессионального образования.

***Açar sözlər:** Peşə, tədris proqramı, şagird, metodika, məqsəd, hədəf, qiymətləndirmə, müasir texnologiya, simulyasiya.*

Key words: *Profession, curriculum, student, methodology, goal, target, evaluation, modern technology, simulation.*

Ключевые слова: *Профессия, учебная программа, студент, методология, цель, задача, оценка, современные технологии, моделирование.*

Giriş

Peşə təmayüllü siniflər şagirdlərə müəyyən bir peşə sahəsində ilkin praktik və nəzəri biliklər qazandırmağı hədəfləyir. Bu siniflərdə tətbiq olunan tədris proqramları şagirdlərin təhsil aldıkları ixtisaslar üzrə əmək bazarı və karyera həyatında uğurlu olmaları üçün zəruri olan ilkin bilik və bacarıqlara yiyələnməyi təmin edir.

Peşə təmayüllü sinif şagirdlərinin gələcəkdə müvafiq peşə sahələrində ixtisaslaşması və əmək bazarında rəqabətə davamlı olmaları üçün təhsil proqramlarının tədrisində effektiv üsulların tətbiqi üçün imkanlar yaratmaq olduqca əhəmiyyətlidir. Bu məqsədin həyata keçirilməsi üçün ixtisas müəllimlərindən təkcə proqramdakı mövzular barədə dərin biliklərinə sahib olmaları deyil, həm də müasir tədris metodologiyalarını tətbiq etmələri tələb olunur. Peşə təmayüllü siniflərdə tədris prosesinin effektivliyini artırmaq, şagirdlərin praktiki bacarıqlarını inkişaf etdirmək və onların peşə sahəsində uğur əldə etmələrini təmin etmək üçün xüsusi metodik yanaşmaların olması olduqca vacibdir. Bu yanaşmalar həm tədris proqramının planlaşdırılmasını, həm də müasir texnologiyaların tədris prosesinə inteqrasiyasını əhatə edir.

1. Tədris proqramının planlaşdırılması

Peşə təmayüllü siniflərdə dərş proqramlarının planlaşdırılması şagirdlərin spesifik peşə sahələrində lazımı bilik və bacarıqları əldə etmələrini təmin etmək məqsədini daşıyır. Bu məqsədin həyata keçirilməsi üçün dərş proqramının məqsəd və hədəflərinin dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədris proqramının planlaşdırılması dərşin məqsəd və hədəflərinin aydın şəkildə müəyyənləşdirilməsindən başlayır.

1.1 Məqsəd və hədəflərin aydın müəyyənləşdirilməsi

Məqsəd dərşin sonunda şagirdlərin əldə etməli olduğu geniş və ümumi nəticəni təmsil edir. Dərşin məqsədini düzgün müəyyənləşdirmək, müəllimə və tələbələrə dərşin nəyə xidmət etdiyini anlamağa kömək edir və tədris prosesinin daha effektiv olmasını təmin edir. Bu, şagirdlərdə nə öyrənəcəkləri və dərşin hansı nəticələrə gətirib çıxaracağı barədə aydın fikir oyadır.

Hədəflər isə məqsədin daha spesifik və ölçülə bilən alt bölmələridir. Onlar şagirdlərin dərşin sonunda hansı konkret bilik və bacarıqları əldə etməli olduqlarını detallı şəkildə göstərir. Hədəflər şagirdlərin öyrənmə prosesində hansı mərhələlərdən keçməli olduqlarını və nə qədər irəlilədiklərini qiymətləndirmək üçün istifadə edilir.

Bu məqsədlərin müəyyən edilməsi dərş planlarının effektivliyini artırır. Peşə təmayüllü siniflərdə dərş proqramının planlaşdırılması şagirdlərin konkret peşə sahəsində praktik bacarıqlar və nəzəri biliklər əldə etmələrini təmin etməlidir. Dərşlərin məqsəd və hədəflərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi şagirdlərin bu bilikləri nə dərəcədə mənimsədiklərini qiymətləndirməyə kömək edir.

Məqsəd və hədəflərin müəyyənləşdirilməsində SMART kriteriyalarından istifadə etmək faydalıdır. Məqsədlərin müəyyən edilməsi üçün konkret, ölçülə bilən və əldə edilə bilən kriteriyalar qoyulmalıdır. SMART kriteriyaları məqsəd və hədəflərin aşağıdakı xüsusiyyətləri daşmalı olduğunu özündə əks etdirir (Doran, 1981):

- **Spesifik (Specific):** Məqsəd və hədəflər dəqiq və konkret olmalıdır. Şagirdlər hansı bilik və bacarıqları əldə etməli olduqlarını aydın şəkildə anlamalıdır.
- **Ölçülə bilən (Measurable):** Məqsəd və hədəflər ölçülə bilən olmalıdır. Bu, şagirdlərin hansı səviyyəyə çatdığını qiymətləndirmək üçün əhəmiyyətlidir.
- **Əldə edilə bilən (Achievable):** Məqsəd və hədəflər realistik və şagirdlərin əldə edə biləcəyi şəkildə müəyyənləşdirilməlidir.
- **Reallığa əsaslanan (Relevant):** Məqsəd və hədəflər şagirdlərin peşə sahəsində lazım olan bilik və bacarıqlara uyğun olmalıdır.
- **Zamanla məhdud (Time-bound):** Məqsəd və hədəflərin müəyyən bir zaman çərçivəsində əldə edilməsi tələb olunmalıdır.

Tətbiq Nümunəsi

Məqsəd: "Şagirdlər isitmə və soyutma sistemlərinin təmirinin əsas prinsiplərini öyrənəcəkdir."

Hədəflər:

1. "Şagirdlər sistem mühərriklərinin əsas komponentlərini tanıyacaq."
2. "Şagirdlər mühərrikin iş prinsipini izah edə biləcəkdir."
3. "Şagirdlər mühərrikin qüsurlarını aşkar edib, sadə təmir işlərini həyata keçirə biləcəkdir."

Bu nümunədə məqsəd və hədəflər spesifik, ölçülə bilən, əldə edilə bilən, reallıqda əsaslanan və zamanlı məhdudluğa malikdir. Bu yanaşma, dərslərin sonunda şagirdlərin konkret nə öyrənməli olduqlarını və bu bilikləri necə tətbiq edə biləcəklərini göstərir.

Sual cavab (dərslərin möhkəmləndirilməsi) : "İsitmə və soyutma sisteminin temperaturunun qeyri sabit olması zamanı hansı təmir işlərini görməyi planlaşdırarsınız?"

Bu sualla şagirdlərə müraciət etmək dərslərin interaktiv olmasını təmin edəcəkdir. Çünki, sual cavab metodunun tətbiq edilməsi zamanı şagirdlər dərslərdə aktiv iştirak edir, bu da onların diqqətini artırır və mövzunu daha yaxşı anlamalarına kömək edir. Onlar öz fikirlərini paylaşmağa və müzakirələrdə iştirak etməyə təşviq olunur. Bu, dərslərdə marağı artırır və öyrənmə prosesini daha cəlbedici edir.

Qiymətləndirmə

Məqsəd və hədəflərin müəyyənləşdirilməsi dərslərin prosesinin qiymətləndirilməsi üçün də vacibdir. Müəllimlər şagirdlərin qoyulmuş məqsəd və hədəflərə nə dərəcədə çatdıqlarını qiymətləndirmək üçün müxtəlif qiymətləndirmə metodlarından istifadə edə bilərlər. Yazılı testlər, praktiki tapşırıqlar və təqdimatlar bu qiymətləndirmə prosesində rol oynaya bilər. Əldə olunan

nəticələr dərs proqramını daha da təkmilləşdirmək və şagirdlərin öyrənmə prosesini dəstəkləməyi təmin edir.

1.2 Modular yanaşma

Modular yanaşma dərs proqramının müxtəlif mövzulara bölünərək hər bir mövzunun sonunda şagirdlərə tətbiqi tapşırıqlar təqdim edilməsini nəzərdə tutur. Hər modulun sonunda həyata keçirilən praktiki işlər şagirdlərin əldə etdikləri bilikləri praktiki olaraq tətbiq etməyə imkan tanıyır. Modular yanaşma peşə dərslərində hər bir mövzunun spesifik bir bölmə olaraq tədris edilməsini təmin edir. Bu yanaşma, şagirdlərin praktiki tapşırıqlar vasitəsilə biliklərini tətbiq etmələrini asanlaşdırır.

Modul qiymətləndirməsi: Hər modulun sonunda şagirdlərin bilik və bacarıqlarını qiymətləndirmək üçün müxtəlif qiymətləndirmə metodları tətbiq edilməlidir. KSQ-dən əlavə olaraq keçirilmiş yazılı testlər, praktiki layihələr, təqdimatlar, qrup işləri və fərdi tədqiqatlar bu qiymətləndirmələrin bir hissəsi ola bilər (Black & Wiliam, 1998).

1.3 Şagirdlərin motivasiyasını artırmaq və fəal iştirakını təmin etmək

1.3.1 Motivasiya strategiyaları:

- **Məqsəd Təyini:** Şagirdlərin şəxsi məqsədləri ilə dərs məqsədlərini əlaqələndirmək öyrənmə prosesini daha mənalı edir.
- **Uğur Hekayələri (motivasiya çıxışları):** Peşə sahələrində ixtisaslaşmış mütəxəssislərin peşə təmayüllü siniflərdən məzun olmuş və ixtisası üzrə uğur hekayəsi olan şəxsləri dərslərə dəvət etmək şagirdlərin motivasiyasını artırır.
- **Gələcək Perspektivlər:** Şagirdlərə əldə etdikləri biliklərin və bacarıqların gələcəkdə necə tətbiq oluna biləcəyini göstərmək.

1.3.2 Effektiv iştirakın artırılması:

Fərdi yanaşmaların tətbiqi şagirdlərin effektiv iştirakını təmin edən başlıca amildir. Bunun üçün tədris materiallarının təqdimatı zamanı şagirdlərin öyrənmə tərzlərinə uyğun tədris materiallarından istifadə etmək, öyrənmə stilinə uyğun fərdiləşdirilmiş dərs planları hazırlamaq lazımdır.

Fəal öyrənmə metodları ilə dərslərin təşkili, qrup layihələri və praktiki məşqlər şagirdlərin dərslərdə daha fəal iştirakını təmin edir. Fəal öyrənmə metodları olaraq aşağıdakılardan istifadə edilə bilər:

- **Vizuallıq:** Vizual vasitələrdən, diagramlardan və videolardan istifadə.
- **Auditiv:** Şifahi tədris və müzakirələr.
- **Kinestetik:** Praktiki fəaliyyətlər.

1.4 Tədris prosesində əlavə dəstək mexanizmləri

1.4.1 Real təcrübə ilə tədrisin əlaqələndirilməsi

Təcrübə səfərləri və proqramlarında iştirak: Şagirdlərin peşə sahələrində real təcrübə qazanmaq üçün təcrübə səfərləri təşkil etmək, təcrübə proqramları vasitəsilə praktik məşğələlər etmək şagirdlərə real iş mühitini görmək və dərinlən müşahidə etmək şansı verir.

1.4.2 Əməkdaşlıq və şəbəkələşmə:

- **Sənaye Ekspertləri ilə Əlaqələr:** Şagirdlərin sənaye ekspertləri ilə seminar və ya maste klass görüşlərini təşkil etmək və onların biliklərindən faydalanmaq imkanı yaradır.
- **Peşəkar şəbəkələşmə:** Şagirdlərə peşəkar şəbəkələrə qoşulmaq və sənaye konfranslarına iştirak etmək, digər məktəblərin peşə təmayüllü siniflərində təhsil alan şagirdləri ilə online və ya offline görüşünü təşkil etmək şagirdlərdə şəbəkələşmə yolu ilə kommunikasiya və mübadilə bacarıqlarını artırır.

Təlim və inkişaf:

- **Müəllimlər üçün təlimlərin təşkili və dəstək qruplarının yaradılması:** Müəllimlərin peşə dərslərində istifadə edə biləcəyi təkmilləşdirmə məqsədli metod və texnikaların öyrədildiyi təlimlərin, müəllimlər üçün könüllü dəstək qruplarının və mübadilə proqramlarının təşkili peşə təmayüllü siniflərdə tədrisin effektivliyinin artırılmasına kömək edəcək.

2. Müasir texnologiyaların tədrisə inteqrasiyası

Müasir texnologiyalar dərs prosesini daha maraqlı və interaktiv edir. Virtual reallıq (VR) və artırılmış reallıq (AR) texnologiyaları şagirdlərə real dünya təcrübələrini simulyasiya etməyə imkan tanıyır.

VR və AR Tətbiqləri: VR və AR texnologiyalarından istifadə edərək şagirdlərə müasir peşə mühitlərini virtual olaraq göstərmək mümkündür. Məsələn, şagirdlər AR vasitəsilə çilingər dərslərində komponentlərin necə birləşdirildiyini vizual olaraq görə bilirlər (Squire, 2005).

Simulyatorlar və Proqramlar: Peşə sahəsi ilə əlaqədar simulyatorlardan və proqram təminatlarından istifadə edərək şagirdlərin praktiki bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərsiniz. Dizayn dərslərində AutoCAD kimi proqramlardan istifadə etməklə şagirdlərə real dünya dizayn təcrübələri təqdim edilə bilər (Papalazarou et al., 2018).

Onlayn Resursların İnteqrasiyası: Peşə təlimi platformaları şagirdlərin öyrənmə təcrübəsini daha da maraqlı edir. Coursera, edX və Udacity kimi onlayn təhsil platformaları şagirdlərə spesifik peşə sahələri üzrə kurslar və sertifikatlar təqdim edir (Yuan & Powell, 2013). Bu resurslardan istifadə edərək şagirdlərin biliklərini artırmaq mümkündür.

İnteraktiv Alətlər: Təlimatlı video dərslər və webinarlar vasitəsilə şagirdlərə yeni texnologiyaları öyrətmək effektiv bir metoddur. Şagirdlərə onlayn interaktiv alətlər vasitəsilə praktiki məşqlər etdirmək dərs prosesini daha interaktiv və maraqlı edir. (Bawa, 2016)

Nəticə

Peşə təmayüllü siniflərdə tədrisin effektivliyini artırmaq üçün metodiki yanaşmaların əhəmiyyəti böyükdür. Ümumilikdə, peşə təmayüllü siniflərdə tətbiq olunan metodik yanaşmalar tədris prosesini daha strukturlaşdırılmış, interaktiv və effektiv edir. Tədris proqramının məqsəd və hədəflərinin aydın müəyyənləşdirilməsi, tədris proqramının modul şəklində təşkil edilməsi və müasir texnologiyalardan istifadənin artırılması şagirdlərin bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün vacibdir. Müəllimlər bu metodlardan istifadə

edərək dərs prosesini daha maraqlı və effektiv edə , şagirdlərin peşə sahələrində uğurlu bir karyera qurmaqlarına kömək edə bilərlər.

İstinadlar:

- Məmmədova, A. (2014). *Tədris Prosesində Praktik Nümunələr*. 134-136.
- İsmayilova, N. (2012). *Müəllim və Tədris Metodikasının Əsasları*. 155-156
- Bawa, P. (2016). *MOOCs: A Study of Faculty Perspectives*. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, 12(1), 14-30.
- Black, P., & Wiliam, D. (1998). *Assessment and Classroom Learning*. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7-74.
- Boud, D., & Falchikov, N. (2006). *Aligning Assessment with Long-Term Learning*. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31(4), 399-413.
- Bower, M., Howe, C., McCredie, N., Robinson, A., & Grover, D. (2014). *Augmented Reality in Education – Cases, places and potentials*. *Educational Media International*, 51(1), 1-15.
- Doran, G. T. (1981). *There's a S.M.A.R.T. Way to Write Management's Goals and Objectives*. *Management Review*, 70(11), 35-36.
- Mikropoulos, T. A., & Natsis, A. (2011). *Virtual Reality in Education: A Survey of the Research*. *Educational Technology & Society*, 14(1), 24-43.
- Papalazarou, M., Richardson, J., & Davies, P. (2018). *The Use of CAD in Design Education*. *Design and Technology Education: An International Journal*, 23(2), 3-16.
- Yuan, L., & Powell, S. (2013). *MOOCs and Open Education: Implications for Higher Education*. *Proceedings of the 2nd International Conference on Education and E-Learning*, 2, 11-17.